

Magdalena Osowicka-Kondratowicz
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0447-4954>
e-mail: magdalena.osowicka@uwm.edu.pl

Kształcenie logopedyczne – historia, terażniejszość, przyszłość. Z okazji dziesięciu lat logopedii na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie

Education in Speech Therapy – history, present, future.
Celebrating ten years of Speech Therapy
at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Abstrakt

Artykuł poświęcony jest dziesięcioletniemu funkcjonowaniu studiów logopedycznych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Jego zadaniem jest utrwalenie historii, pokazanie obszarów dydaktycznych i badawczych podejmowanych na kierunku, przeanalizowanie wybranych aspektów kształcenia przyszłych logopedów i wskazanie perspektyw rozwojowych.

Słowa kluczowe: logopedia, kształcenie logopedyczne, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Abstract

The article is devoted to presenting the speech therapy major at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn after ten years of its functioning. The task is to record the history of the major, present the teaching and research areas undertaken in the field as well as analysing selected aspects of speech therapists' education and indicating developmental perspectives for the major.

Keywords: speech therapy, speech therapy education, University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Logopedia to kierunek studiów, dziedzina nauki oraz profesja. We wszystkich z wymienionych obszarów logopedia przeżywa w ostatnim czasie rozkwit. Świadczy o tym stale rozwijająca się oferta edukacyjna uczelni wyższych, umożliwiająca studiowanie tego kierunku już nie tylko w ramach studiów podyplomowych, licencjackich i magisterskich uzupełniających, ale również jednolitych pięcioletnich. Wskazuje na to także wielość oraz istotność

stawianych i rozwiązywanych problemów badawczych, wykorzystywanie w badaniach nowoczesnych i obiektywnych metod poznania różnych zaburzeń kompetencji językowych i komunikacyjnych oraz kształtowania się mowy i języka w ontogenezie. Pola logopedycznych zainteresowań badawczych wykraczają obecnie daleko poza tradycyjne rozumienie tej dziedziny wiedzy i stele się poszerzają o nowe obszary. O rozkwicie logopedii świadczy również coraz większe zainteresowanie zawodem logopedy. Tę tezę, oprócz rozwijającej się oferty edukacyjnej uczelni wyższych, potwierdzają m.in. badania internetowe, a także to, jak sami logopedzi postrzegają własną rolę i tożsamość zawodową (por. Naruszewicz-Duchlińska 2018). W ostatnim czasie niezmiernie istotna jest również konsolidacji środowiska w ramach protestu związanego ze sprzeciwem wobec projektu rozporządzenia o niektórych zawodach medycznych, w konsekwencji którego wyłączono logopedów z wymienionego uregulowania, a środowisko podjęło prace nad projektem odrębnej ustawy o zawodzie logopedy jako samodzielnej i samorządnej profesji wraz z wnioskiem o uznanie logopedii za odrębną dziedzinę i dyscyplinę naukową. Wszystko to świadczy o rosnącej randze logopedii w aspekcie kształcenia, nauki oraz zawodu w społeczeństwie polskim.

Niniejszy artykuł stanowi pokłosie i zwieńczenie dziesięcioletniego funkcjonowania studiów logopedycznych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Jego zadaniem jest utrwalenie historii, pokazanie obszarów dydaktycznych i badawczych podejmowanych na kierunku, przeanalizowanie wybranych aspektów kształcenia przyszłych logopedów i wskazanie perspektyw rozwojowych.

Choć historia kształcenia logopedów na UWM sięga 2001 r., mając swoje początki w ramach Podyplomowych Studiów z Logopedii prowadzonych na Wydziale Nauk Społecznych, to kształcenie logopedów na licencjackich studiach stacjonarnych na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie rozpoczęło się w r. akad. 2014/15 w ramach Instytutu Filologii Polskiej na Wydziale Humanistycznym UWM¹. Stacjonarne studia logopedyczne I stopnia powstały jako wynik współpracy trzech Wydziałów: Humanistycznego, Nauk Medycznych oraz Nauk Społecznych. Inicjatorem i organizatorem dziennej logopedii był Instytut Filologii Polskiej. Starania o powstanie kierunku podjęto w r. akad. 2012/13, a prace nad nim trwały dwa lata. W utworzenie stacjonarnych licencjackich studiów logopedycznych bezpośrednio zaangaż-

¹ Założycielką studiów podyplomowych była Lucyna Hurlo. Od 2011 r. działały one pod kierownictwem Małgorzaty Sławińskiej. Ostatni absolwenci Podyplomowych Studiów z Logopedii uzyskali dyplom w 2016 r. Z Podyplomowymi Studiami z Logopedii na UWM współpracowali m.in.: Marta Bogdanowicz, Marzenna Zaorska, Zbigniew Tarkowski, Stanisław Milewski.

zowany był zespół w składzie: Maria Biolik, Monika Czerepowicka, Alina Naruszewicz-Duchlińska, Magdalena Osowicka-Kondratowicz z Instytutu Filologii Polskiej przy współpracy: Małgorzaty Suświłło – dziekana Wydziału Nauk Społecznych; Anny Żurady – prodziekana ds. dydaktyki Wydziału Nauk Medycznych. Wymagana przepisami prawa dokumentacja związana z powołaniem kierunku liczyła ponad 600 stron. Opracowano m.in. koncepcję kształcenia, program studiów, sylabusy do wszystkich przedmiotów, sylwetkę absolwenta, efekty kształcenia, zagwarantowano minimum kadrowe, podpisano pierwsze porozumienia o współpracy z interesariuszami zewnętrznymi. Prezydium Polskiej Komisji Akredytacyjnej Uchwałą nr 714/2013 z dnia 7 listopada 2013 r. pozytywnie zaopiniowało wniosek Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o nadanie Wydziałowi Humanistycznemu uprawnień do prowadzenia kształcenia na kierunku logopedia na poziomie studiów I stopnia o profilu ogólnoakademickim. W związku z tym Decyzją nr 27/2013/2014 Dziekana Wydziału Humanistycznego z dnia 22 stycznia 2014 r. powołano Zespół ds. Zapewnienia Jakości Kształcenia dla kierunku logopedia w następującym składzie: Magdalena Osowicka-Kondratowicz – przewodnicząca, Monika Czerepowicka, Iza Matusiak-Kempa, Alina Naruszewicz-Duchlińska oraz przedstawiciel samorządu studentów. Spotkanie inauguracyjne zespołu odbyło się 18 lutego 2014 r. Zespół rozszerzył następnie swój skład o osoby ze współpracujących z logopedią wydziałów – ówczesnego Wydziału Nauk Medycznych oraz Wydziału Nauk Społecznych. W ten sposób w składzie tego gremium została odzwierciedlona interdyscyplinarność logopedii jako kierunku studiów oraz dziedziny wiedzy i w tej formule zespół funkcjonuje do dziś.

W ramach pierwszej rekrutacji na logopedię w r. akad. 2014/15 zarejestrowało się 125 kandydatów. W wyniku zakończenia procesu rekrutacyjnego naukę 1 października 2014 r. podjęły 72 osoby jako pierwsi studenci dziennej logopedii na UWM². Pierwszych absolwentów studiów licencjackich olsztyńska logopedia doczekała się w czerwcu 2017 r. Dyplom ukończenia wyższych studiów zawodowych i tytuł licencjata w zakresie logopedii uzyskało wówczas 38 osób, a kolejna osoba we wrześniu. Prace dyplomowe można było pisać pod kierunkiem Jolanty Panasiuk, Magdaleny Zaorskiej oraz Joanny Białkowskiej. Jako pierwsza do egzaminu licencjackiego przystąpiła 17 czerwca 2017 r. Aleksandra Czarnuszewicz, stając się tym samym pierwszą absolwentką dziennej logopedii na UWM. Pracę pt. *Postępowanie logopedyczne*

² Podczas rekrutacji obowiązuje ocena predyspozycji kandydata – rozmowa kwalifikacyjna oceniająca predyspozycje do wykonywania zawodu logopedy.

w przypadku dyzartrii mózdkowej napisała pod kierunkiem naukowym Joanny Białkowskiej, recenzentem była Magdalena Osowicka-Kondratowicz.

Bardzo ważnym etapem w rozwoju logopedii na UWM było uruchomienie uzupełniających studiów magisterskich. Kontynuować kształcenie na studiach II stopnia na UWM w Olsztynie można od 1 października 2017 r. Inicjatorem powołania tej formy kształcenia była Magdalena Osowicka-Kondratowicz. Starania o powstanie studiów magisterskich z logopedii podjęto w r. akad. 2015/16. W prace bezpośrednio zaangażowany był zespół w składzie: Magdalena Osowicka-Kondratowicz, Alina Naruszewicz-Duchlińska oraz Monika Czerepowicka. Studia II stopnia powstały przy współpracy ówczesnego Wydziału Nauk Medycznych oraz Wydziału Nauk Społecznych. Dodatkowo nawiązano współpracę z Wydziałem Biologii i Biotechnologii. I tym razem wymagana przepisami prawa pełna dokumentacja do ministerstwa związana z powołaniem kierunku liczyła kilkaset stron. Opracowano m.in. koncepcję kształcenia, program studiów, sylabusy do każdego przedmiotu, sylwetkę absolwenta, efekty kształcenia, zagwarantowano minimum kadrowe, obsadę poszczególnych przedmiotów itp. Na nowo uruchomione studia logopedyczne II stopnia w ramach pierwszej rekrutacji w r. akad. 2017/18 zarejestrowało się 25 kandydatów. 1 października 2017 r. naukę rozpoczęło 20 osób, w tym 19 kobiet. Na studia logopedyczne II stopnia na UWM przyjmowani są wyłącznie kandydaci po licencjackich studiach logopedycznych lub innych

Tabela 1. Liczba osób rozpoczynających kształcenie na kierunku logopedia na UWM

Data	I stopień			II stopień	
	Rok I (w tym kobiety)	Rok II (w tym kobiety)	Rok III (w tym kobiety)	Rok I (w tym kobiety)	Rok II (w tym kobiety)
X 2014	72 (67)	–	–	–	–
X 2015	92 (89)	44 (40)	–	–	–
X 2016	73 (71)	51 (49)	41 (37)	–	–
X 2017	73 (70)	52 (51)	53 (50)	20 (19)	
X 2018	69 (68)	61 (61)	47 (47)	35 (34)	19 (18)
X 2019	56 (55)	54 (53)	58 (58)	37 (36)	39 (38)
X 2020	55 (51)	49 (48)	58 (57)	42 (41)	35 (35)
X 2021	54 (54)	50 (47)	50 (49)	47 (45)	39 (38)
X 2022	45 (43)	45 (45)	46 (43)	33 (32)	45 (42)
X 2023	51 (50)	37 (35)	47 (47)	30 (30)	32 (31)
X 2024	68 (67)	45 (44)	35 (33)	33 (33)	29 (29)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Dziekanat Wydziału Humanistycznego UWM.

studiach ze specjalnością lub specjalizacją logopedyczną. Liczbę osób rozpoczynających w październiku w kolejnych latach kształcenie na logopedii obu stopni prezentuje tabela 1.

Pierwszych absolwentów uzupełniających studiów magisterskich olsztyńska logopedia doczekała się w czerwcu 2019 r. (tab. 3). Prace dyplomowe można było pisać pod kierunkiem Jolanty Panasiuk oraz Katarzyny Kaczorowskiej-Bray. Jako pierwsza do egzaminu magisterskiego przystąpiła 17 czerwca 2019 r. Magdalena Dzieńian, stając się tym samym pierwszą absolwentką dziennej logopedii na UWM z tytułem magistra. Pracę pt. *Wczesna interwencja logopedyczna w ocenie opiekunów dzieci przedwczesnie urodzonych* napisała pod kierunkiem Katarzyny Kaczorowskiej-Bray, recenzentem była Magdalena Osowicka-Kondratowicz.

W ciągu dziesięciu lat kształcenia (do października 2024 r.) studia licencjackie na kierunku logopedia ukończyło 388 osób, natomiast magisterskie studia uzupełniające 185 (tab. 2 i 3).

Tabela 2. Absolwenci licencjackich studiów na kierunku logopedia na UWM

Rok	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24
Liczba	38	51	48	56	51	48	47	49
Razem	388							

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Dziekanat Wydziału Humanistycznego UWM.

Tabela 3. Absolwenci magisterskich studiów uzupełniających na kierunku logopedia na UWM

Rok	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24
Liczba	17	32	28	33	43	32
Razem	185					

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostarczonych przez Dziekanat Wydziału Humanistycznego UWM.

Logopedia od początku swego powstania, pomimo stałego rozszerzania oferty dydaktycznej uczelni i pogłębiania się niżej demograficznego, jest jednym z kierunków na Wydziale Humanistycznym UWM cieszącym się największym zainteresowaniem, a także z wysokim poziomem kontynuacji studiów na II stopniu przez studentów I stopnia oraz z niewielkim odsetkiem rezygnacji przez osoby rozpoczynające studia na pierwszym roku. Poza tym, jak obrazują dane liczbowe (tab. 1), studia logopedyczne na UWM są sfeminizowane. Podobnie jest w innych ośrodkach kształcących logopedów w Polsce, a w konsekwencji w zawodzie logopedy.

Kierunek logopedia na UWM powstał przy udziale pracowników różnych obszarów, bazując jednak w głównej mierze na pracownikach Instytutu Filologii Polskiej, przekształconego następnie w Instytut Polonistyki i Logopedii, a obecnie Katedrę Języka Polskiego i Logopedii. Organizacja całego procesu kształcenia odbywa się również w ramach prac wymienionej jednostki. Od momentu powstania stacjonarnej logopedii na UWM jej koordynatorem jest Magdalena Osowicka-Kondratowicz.

Kształcenie logopedów na studiach dziennych nie byłoby możliwe bez odpowiednio przygotowanego programu studiów. Logopedia jest dziedziną interdyscyplinarną, obejmującą wiedzę z zakresu teorii i praktyki logopedycznej, językoznawstwa, medycyny oraz nauk psychologicznych i pedagogicznych. W związku z tym przedmioty realizowane w ramach kierunku są zorganizowane w czterech blokach kształcenia: teoria, diagnoza i terapia logopedyczna, lingwistyczne podstawy logopedii, psychopedagogiczne podstawy logopedii, medyczne podstawy logopedii. W programie studiów logopedycznych I stopnia uwzględniono również przedmioty do wyboru układające się w dwie ścieżki: edukację teatralną oraz komunikowanie publiczne (od r. akad. 2014/15), obecnie jest to komunikacja w logopedii oraz teatr w logopedii (od r. akad. 2019/20), które pozwalają na uzyskanie tzw. kompetencji miękkich.

W ciągu ostatnich dziesięciu lat program studiów na logopedii I stopnia podlegał regularnej ewaluacji i weryfikacji. Zespół ds. Jakości Kształcenia podejmował regularne konsultacje w sprawach organizacyjnych i merytorycznych z przedstawicielami współpracujących wydziałów, osobami prowadzącymi zajęcia, radą programową oraz interesariuszami zewnętrznymi logopedii. Ankietowano również wykładowców oraz studentów kończących poszczególne lata studiów. W konsekwencji program studiów na logopedii ulegał przebudowie. Z niektórych przedmiotów zrezygnowano, inne wprowadzono do programu, w jeszcze innych dokonano przebudowy treści kształcenia, zmieniono liczbę godzin, formę zaliczenia, umiejscowienie w planie studiów, skorygowano nazwy itp. Dokonywane zmiany miały na celu jak najlepsze skorelowanie programu studiów z praktyką oraz jak najpełniejsze uwzględnienie w tym programie nowoczesnej wiedzy z zakresu logopedii oraz z zakresu dziedzin, z których dorobku logopedia korzysta. Niektóre zmiany wiązały się z koniecznością uwzględnienia w programie studiów licencjackich powołania logopedii II stopnia, jak również dostosowania do wymogów załącznika nr 3 do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz.U. z 2021 r. poz. 890 oraz z 2022 r.

poz. 1872). W programie studiów obowiązującym od 2014/15 r. liczba godzin obligatoryjnych o charakterze *stricte* logopedycznym, tj. w całości poświęconych zagadnieniom diagnozy i terapii logopedycznej, wynosiła 705 godzin, w tym 240 wykładów i 465 ćwiczeń, co stanowiło 35% przedmiotów kierunkowych. Oprócz tego przewidziano 60 godzin seminarium licencjackiego oraz 160 godzin praktyk. Obecnie godzin zajęć omawianego typu na I stopniu logopedii jest 830, w tym 240 wykładów i 590 ćwiczeń, co stanowi 40% przedmiotów kierunkowych. Liczba godzin poświęconych diagnozie i terapii logopedycznej oraz ich procentowy udział w grupie treści kierunkowych zwiększyły się, przy czym wzrost dotyczył ćwiczeń, a nie wykładów.

Program kształcenia na studiach II stopnia stanowi kontynuację kształcenia licencjackiego. W jego ramach przewidziano blok przedmiotów obowiązkowych, zorganizowanych w czterech obszarach kształcenia: ściśle logopedycznym, lingwistyczno-logopedycznym, medycznym oraz psychologiczno-pedagogicznym, uwzględniono też przedmioty do wyboru układające się w dwie ścieżki: logopedię kliniczną oraz logopedię edukacyjną i artystyczną. Obowiązkowe są praktyki zawodowe w wymiarze 160 godzin. Absolwent logopedii II stopnia w wyniku ukończenia studiów i odbycia praktyk otrzymuje dyplom ukończenia wyższych studiów i tytuł magistra logopedii. W pierwszym programie studiów liczba godzin obligatoryjnych o charakterze *stricte* logopedycznym, tj. w całości poświęconym zagadnieniom diagnozy i terapii logopedycznej, wynosiła 360 godzin, w tym 120 wykładów i 240 ćwiczeń, natomiast godzin do wyboru 135, w tym 15 wykładu i 120 ćwiczeń. Łącznie daje to 495 godzin, co stanowiło ponad 41% przedmiotów kierunkowych. Oprócz tego przewidziano 120 godzin seminarium magisterskiego oraz 160 godzin praktyk. Obecnie obligatoryjnych godzin zajęć omawianego typu na II stopniu logopedii jest 495, w tym 135 wykładów i 360 ćwiczeń, natomiast godzin do wyboru 165, w tym 30 wykładów i 135 ćwiczeń. Łącznie daje to 660 godzin, co stanowi 54% przedmiotów kierunkowych. Liczba godzin poświęconych diagnozie i terapii logopedycznej oraz ich procentowy udział w grupie treści kierunkowych zwiększyły się i w tym wypadku wyraźnie, przy czym wzrost dotyczył głównie ćwiczeń, a nie wykładów. W nowym programie studiów II stopnia większy nacisk położono na kształcenie praktycznych umiejętności związanych z terapią logopedyczną.

Tworząc program kształcenia na logopedii, skorzystano z najlepszych wzorców wypracowanych na uczelniach mających wieloletnie doświadczenie w kształceniu logopedów, z uwzględnieniem postulatów dotyczących standardów kształcenia logopedycznego formułowanych w literaturze przedmiotu (por. np. Biuletyn 2010) oraz przez Polskie Towarzystwo Logopedyczne

i Polski Związek Logopedów³. Wprowadzono również rozwiązania własne. Oprócz wyżej wymienionych zestawów przedmiotów do wyboru w programie kształcenia studiów I stopnia umieszczono takie „autorskie” przedmioty, jak np.: logopedyczny trening słuchowy, pragmatyka językowa w pracy logopedy, terapeutyczne funkcje literatury, komputer, media i nowe technologie w pracy logopedy. Obok przedmiotu logorytmika i umuzykalnienie uwzględniono przedmiot muzyka w terapii logopedycznej. Na studiach II stopnia wprowadzono natomiast przedmioty, takie jak: lingwistyczna analiza tekstu w normie i patologii, diagnoza idiolektu pacjenta, warsztaty umiejętności wychowawczych, warsztaty translatorskie, arteterapia i muzykoterapia, zdrowy styl życia, interdyscyplinarne nauczanie zintegrowane w logopedii, logopedyczne aspekty czytania i pisanania, nauczanie wymowy cudzoziemców, terapia logopedyczna dzieci z mniejszości narodowych i etnicznych, wymowa w śpiewie, komunikacja z pacjentem.

Efektywne kształcenie logopedów, nawet przy najlepiej skonstruowanym programie studiów, nie byłoby możliwe bez odpowiednio przygotowanej kadry oraz bez współpracy z logopedami praktykami oraz instytucjami zatrudniającymi logopedów. Nowy kierunek wykorzystał potencjał naukowców wszystkich współtworzących go wydziałów, specjalizujących się również w tematyce logopedycznej. W Instytucie Polonistyki i Logopedii, a następnie Katedrze Języka Polskiego i Logopedii zatrudniono także nowych wykładowców – teoretyków i praktyków logopedii. Od r. akad. 2015/16 Jolantę Panasiuk, natomiast od r. akad. 2017/18 Ewę Hrycyńską, a na stanowisku profesora wizytującego Katarzynę Kaczorowską-Bray. Od 2022/23 r. Katarzyna Kaczorowska-Bray pracuje na kierunku na stanowisku adiunkta naukowo-dydaktycznego. Od października 2015 r. współpracuje z logopedią Beata Mikitiuk, a od marca 2020 r. Iwona Grzesiak. 1 stycznia 2022 r. do Katedry Języka Polskiego i Logopedii przeszła Magdalena Zaorska, wykładająca na logopedii od początku jej powstania. Poza tym zatrudniono na stanowiskach asystentów dydaktycznych w wymiarze pół etatu absolwentki logopedii na UWM, Katarzynę Balcerzak oraz Weronikę Głodkowską. Ta ostatnia jest równocześnie pierwszą doktorantką olsztyńskiej logopedii, przygotowującą pod kierunkiem Jolanty Panasiuk pracę pt. *Sprawność narracyjna kobiet z cukrzycą typu II*. Poza tym przez wiele lat z logopedią współpracowała najpierw jako pracownik Wydziału Nauk Społecznych,

³ Na temat historii logopedii w ośrodku gdańskim, warszawskim i wrocławskim por. Milewski 2012; Emiluta-Rozya 2012; Hartman, Bartosiewicz 2012; Porayski-Pomsta, Emiluta-Rozya 2018; Porayski-Pomsta 2021. Analiza danych pozyskanych od różnych uczelni kształcących logopedów zob. Gruba 2020.

potem jako asystent dydaktyczny w Katedrze Języka Polskiego i Logopedii, a obecnie na umowę cywilną Agnieszka Żywanowska. Oprócz wyżej wymienionych z Wydziału Humanistycznego zajęcia na logopedii prowadzili i/lub prowadzą m.in. Maria Biolik, Alina Naruszewicz-Duchlińska, Mariusz Rutkowski, Joanna Chłosta-Zielonka, Iwona Kosek, Renata Makarewicz, Iza Matusiak-Kempa, Mariola Wołk, Monika Czerepowicka, Sabina Kowalczyk-Wesołowska, Magdalena Osowicka-Kondratowicz, Sebastian Przybyszewski, Piotr Przytuła, Tomasz Jacheć. Od początku powołania kierunku z logopedią związany jest psycholog, specjalista z zakresu neuropsychologii i psychologii klinicznej Piotr Markiewicz. Z Wydziału Nauk Medycznych UWM, który od 1 października 2017 r. przekształcił się w Collegium Medicum UWM, tworzone przez Wydział Lekarski i Wydział Nauk o Zdrowiu, zajęcia na logopedii prowadzili lub prowadzą m.in. Jerzy Gielecki, Wojciech Kloc, Andrzej Kukwa, Mariusz Majewski, Maria Hortis-Dzierzbicka, Piotr Jurkowski, Anna Kozłowska, Alina Minarowska, Krystyna de Walden-Gałuszko, Hanna Zajączkiewicz, Joanna Białkowska, Michał Boraczyński, Krzysztof Dowgierd, Justyna Całka, Michał Ciucias. Z Wydziału Nauk Społecznych współpracowali lub współpracują z logopedią m.in. Marzenna Zaorska, Urszula Bartnikowska, Małgorzata Dankowska-Kosman, Krzysztof Gąseci, Anna Godlewska-Zaorska, Ewa Górniewicz, Ewelina Kamasz, Damian Labiak, Monika Maciejewska, Anna Małycka, Magdalena Marzec, Katarzyna Nosek-Kozłowska, Małgorzata Obara-Gołębiowska, Monika Ryndzionek, Małgorzata Sławińska. Z Wydziału Biologii i Biotechnologii od lat z logopedią współpracują, prowadząc zajęcia z embriologii i genetyki człowieka, Nina Smolińska oraz Agata Żmijewska i Marta Kieżun. W realizacji procesu dydaktycznego w ramach umowy cywilnoprawnej z olsztyńską logopedią wiele lat współpracowali i/lub obecnie współpracują m.in. Agnieszka Hamerlińska, Milena Gauer, Anna Banasiak, Zenobia Bogdanowska, Klaudia Dubicka, Małgorzata Kwiecień-Gęca, Aneta Maculewicz, Anna Parakiewicz, Katarzyna Wirchanowicz. Obsługę administracyjno-biurową logopedii od początku prowadzi Edyta Kulas.

Zainteresowania naukowe i zawodowe wykładowców logopedii na UWM obejmują zagadnienia związane m.in. z wadami twarzoczaszki, fonetyką, dyslalią, dysleksją, rozwojem mowy dziecka, nauką wymowy i języka cudzoziemców, profilaktyką i wczesną interwencją logopedyczną, zaburzeniami centralnego przetwarzania słuchowego, oligo-, balbuto-, surdo-, tyflo-, onko- i neurologopedią, neuropsychologią, spektrum autyzmu i innymi zaburzeniami mowy w psychiatrii, chorobami rzadkimi, terapią pacjentów w śpiączce i stanach ograniczonej świadomości, narracją w chorobach metabolicznych, komunikacją z pacjentem, komunikacją z dzieckiem, językiem

migowym i komunikacją alternatywną oraz wspomagającą, logorytmiką, zastosowaniem muzyki i elementów muzykoterapii w terapii logopedycznej, pedagogiką teatralną i logopedią artystyczną. Wszystkie subdyscypliny logopedii są tu więc reprezentowane.

Koniecznym warunkiem prawidłowej realizacji programu dydaktycznego jest posiadanie własnego zaplecza działalności dydaktyczno-praktycznej, w której studenci mogą obserwować zajęcia i zdobywać praktyczne umiejętności zawodowe. Takim zapleczem olsztyńskiej logopedii, oprócz współpracujących instytucji i specjalistów, jest działający przy kierunku gabinet logopedyczny z salą do obserwacji zajęć za lustrem weneckim. Starania o jego powstanie rozpoczęły się od momentu powołania kierunku. Inicjatorem była Magdalena Osowicka-Kondratowicz. Pierwszych pacjentów w gabinecie logopedycznym przyjęto pod koniec września 2015 r. w ramach Olsztyńskich Dni Nauki i Sztuki. Od tej pory gabinet jest wykorzystywany przez wykładowców w ramach ćwiczeń oraz warsztatów logopedycznych prowadzonych z udziałem pacjentów, a także uczestniczy w różnorodnych wydarzeniach organizowanych przez wydział i uczelnię. W czerwcu 2018 r., z inicjatywy Magdaleny Osowickiej-Kondratowicz oraz Ewy Hrycyny, studenci wyższych roczników logopedii uruchomili w gabinecie Studencką Poradnię Logopedyczną UWM, w której doskonalą swój warsztat, udzielając nieodpłatnych porad logopedycznych, stawiając diagnozy, programując i prowadząc terapie logopedyczne osób w różnym wieku i z różnymi niepełnosprawnościami. Gabinet, a przez to studencka poradnia, jest stale doposażany, nie tylko dzięki czynionym zakupom, lecz także przez studentów II roku I stopnia logopedii, którzy w ramach ćwiczeń z dydaktyki i metodyki postępowania logopedycznego samodzielnie przygotowują narzędzia i pomoce logopedyczne.

Na jakość kształcenia logopedów na UWM pozytywnie wpływa fakt, że na olsztyńskiej logopedii można rozwijać swe zainteresowania również w Studenckim Kole Naukowym Laboratorium Logopedyczne. Inicjatorem powołania koła przy kierunku była Magdalena Osowicka-Kondratowicz, która była również jego pierwszym opiekunem. Następnie opiekę nad kołem przejęły Ewa Hrycyna i Weronika Głodkowska. Członkinie koła, gdyż są to w większości kobiety, podejmują wiele inicjatyw, m.in. kilkakrotnie przygotowywały na Wydziale Humanistycznym Logopedyczny Bal Karnawałowy dla niedosłyszących dzieci – podopiecznych Specjalistycznego Ośrodka Diagnozy i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu PZG w Olsztynie, Ostródzie i Iławie oraz Stowarzyszenia na rzecz Dzieci z Zaburzeniami Słuchu i Mowy. Członkowie koła wygłaszają wykłady w ramach Czwartków z Humanistyką w Kętrzynie, Olecku i Olsztynie. Są jednocześnie jedynymi przedstawicielami studentów prezentującymi referaty na tej

impresie⁴. Uczestniczą także w wydarzeniach organizowanych w ramach wydziałowych obchodów Europejskiego Dnia Logopedy oraz Europejskiej Nocy Naukowców, prezentują się na uczelnianym święcie Dzień Otwartych Drzwi, a także biorą czynny udział w studenckich konferencjach naukowych, gdzie zdobywają wyróżnienia, a ich prace są publikowane. W ramach Laboratorium Logopedycznego swą działalność prowadzi także Studencka Poradnia Logopedyczna UWM.

Kolejnym kołem naukowym zrzeszającym studentów logopedii od początku powołania kierunku jest *Salve verbum*, którego założycielką i opiekunem naukowym jest Magdalena Zaorska. Koło to realizuje działalność związaną z logopedią artystyczną, w jego ramach odbywają się m.in. warsztaty aktorskie, dykcyjne, dubbingowe oraz warsztaty przygotowujące do pracy przed mikrofonem i kamerą. Organizowane są konkursy recytatorskie oraz te, których zadaniem jest doskonalenie wymowy, jak np. Ogólnopolski Konkurs na Najtrudniejszą Lingwołamkę i Skrętacz Języka. Członkowie koła biorą również udział w międzynarodowych konferencjach naukowych poświęconych teatrowi i sztuce żywego słowa. Kulisy procesu powstawania dzieła teatralnego, pracy nad rolą w spektaklu oraz kształcenia aktora poznają natomiast dzięki licznym wyjściom do Teatru im. Stefana Jaracza w Olsztynie i działającego przy nim Policealnego Studium Aktorskiego im. Aleksandra Sewruka. Koło często gości artystów olsztyńskiej sceny oraz pedagogów teatralnych z nią związanych, którzy wyjaśniają studentom niuanse szeroko rozumianej pracy artysty scenicznego.

Bardzo ważną i unikalną inicjatywą podjętą przy kierunku logopedia jest działający od 24 października 2022 r. Logopedyczny Punkt Konsultacyjny dla Dzieci, Młodzieży i Dorosłych z Zaburzeniami Psychicznymi założony przez Ewę Hrycinę. Celem działalności punktu jest prowadzenie badań naukowych dotyczących zaburzeń mowy w psychiatrii oraz popularyzowanie wiedzy o zaburzeniach mowy towarzyszących różnego typu problemom zdrowia psychicznego. W ramach działalności punktu prowadzone są darmowe konsultacje logopedyczne, w niektórych przypadkach także diagnoza i terapia logopedyczna. Z usług punktu korzystają obecnie zarówno dzieci, jak i dorośli. W ramach działalności popularyzatorskiej konsultacje w punkcie były oferowane w trakcie 21. Olsztyńskich Dni Nauki i Sztuki oraz Dniu Otwartym UWM 2023. 6 kwietnia 2023 r. założycielka

⁴ Czwartki z Humanistyką to cykliczna impreza skierowana do młodzieży licealnej, umożliwiająca uczestniczenie w warsztatach oraz wysłuchanie referatów na rozmaite tematy wygłaszanych przez wykładowców różnych kierunków prowadzonych na Wydziale Humanistycznym.

punktu wraz ze studentką ówczesnego III roku logopedii, Panią Roksaną Kucharską, zorganizowała warsztaty dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Środowiskowym Domu Samopomocy w Bartoszycach, które spotkały się z bardzo pozytywnym odbiorem. Punkt ma swój profil na platformie Facebook (https://www.facebook.com/profile.php?id=100086752766477). Pojawiają się tam posty promujące literaturę naukową oraz informacyjne dotyczące m.in. różnych inicjatyw w ochronie zdrowia psychicznego podejmowanych w Olsztynie i okolicach.

Wszyscy zainteresowani studenci olsztyńskiej logopedii mają możliwość pogłębiania swej wiedzy i umiejętności w ramach działalności Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Logopedycznego. Inicjatorem reaktywacji oddziału przy kierunku była Magdalena Osowicka-Kondratowicz, która również została jego przewodniczącą. Oddział oficjalnie powołano 29 lutego 2016 r. W jego ramach podjęto szereg inicjatyw, angażując się tak w życie uczelni, jak i lokalnej społeczności (por. np. Osowicka-Kondratowicz 2016/2017). W ramach działalności oddziału w czerwcu 2018 r. odbyła się I Ogólnopolska Konferencja Naukowo-Szkoleniowa Warmińsko-Mazurskiego Oddziału PTL *Diagnoza, terapia i wsparcie osób z zaburzeniami mowy*. Poza tym pod szyldem PTL-u zorganizowano m.in. II Olsztyńskie Warsztaty Zaburzeń Centralnego Przetwarzania Słuchowego (wspólnie z Warmińsko-Mazurskim Centrum Słuchu i Mowy Medincus) oraz warsztaty Nowe Metody Diagnostyczne i Terapeutyczne w Zaburzeniach Połykania (wspólnie z Uniwersyteckim Szpitalem Klinicznym w Olsztynie), Międzynarodową Konferencję Naukową „Język edukacji. Język w edukacji” (wspólnie z Instytutem Polonistyki i Logopedii UWM), wernisaż podsumowujący projekt czytelniczy MyczytaMy (wspólnie z Przedszkolem Niepublicznym TEMPOO w Olsztynie), a także obchody Europejskiego Dnia Logopedy. W ramach spotkań naukowo-szkoleniowych WM PTL referaty wygłosili m.in. Cezary Łuszcz: *CAPD – definicja oraz Neuropatia słuchowa*; Piotr Markiewicz: *Agnozje słuchowe i amuzje*; Marta Darmofał: *Terapia SPPS – analiza przypadków*; Olga Bednarska: *Terapia logopedyczna u pacjentów z CAPD*, Alina Naruszewicz-Duchlińska: *Logopedzi o sobie samych – kilka uwag o (auto)prezentacji internetowej*; Katarzyna Gołędzinowska: *Implanty słuchowe – szanse, możliwości, oczekiwania, trudności*; Katarzyna Balcerzak: *Rola logopedy w terapii pacjentów w śpiączce i stanach ograniczonej świadomości*; Weronika Piotrowska: *Narracja kobiet z cukrzycą typu II*; Niuta Wanagiel: *Z historii olsztyńskiej logopedii*; Zenobia Bogdanowska: *Z historii olsztyńskiego klubu Jot*. Ponadto oddział WM PTL patroluje wszystkim inicjatywom podejmowanym na kierunku.

Poza wyżej wymienionymi inicjatywami, od października 2023 r. przy kierunku logopedia na UWM działa Klub „J”. Jego założycielką jest Zenobia Bogdanowska⁵. Zainteresowani studenci mają możliwość nie tylko obserwowania spotkań tej grupy samopomocowej, ale również uczą się moderowania tego typu zebrań. Szczególnie zaangażowane w te działania są dwie studentki Weronika Lipińska oraz Karolina Strauss. W ramach działalności klubu obecnie raz w miesiącu organizowane są same jego spotkania oraz dodatkowo również warsztaty dla dzieci i rodziców oraz seminaria naukowe z okazji Międzynarodowego Dnia Świadomości Jąkania.

Z powołaniem kierunku logopedia związane jest również wpisanie w kalendarz wydarzeń organizowanych cyklicznie na Wydziale Humanistycznym UWM uroczystych Wydziałowych Obchodów Europejskiego Dnia Logopedy. Inicjatorem była Magdalena Osowicka-Kondratowicz oraz Magdalena Zaorska. Wydarzenie jest organizowane od początku powołania kierunku i cieszy się dużą popularnością, skutecznie propagując wiedzę logopedyczną oraz zawód logopedy. Do udziału w prowadzonych przez studentów warsztatach logopedycznych dla maluchów zapraszane są przedszkola, a każdy zainteresowany do gabinetu logopedycznego na bezpłatną diagnozę. Przygotowywane są zajęcia otwarte z dykcji i emisji głosu. Ponadto prezentowane są materiały i narzędzia diagnostyczne oraz terapeutyczne na wystawie pomocy logopedycznych autorstwa studentów logopedii. W ramach Wydziałowych Obchodów Europejskiego Dnia Logopedy ma miejsce uroczyste rozstrzygnięcie Konkursu na Najtrudniejszą Lingwołamkę oraz Skrętacz Języka. Studenci logopedii prezentują również na forum publicznym swoje talenty artystyczne, przygotowując występy wokalne i teatralne. Organizowane są wykłady otwarte. Dotychczas w ramach obchodów Europejskiego Dnia Logopedy można było wysłuchać m.in. wykładów Andrzeja Czernikiewicza: *Od Homo naledi do Johna Nasha – czyli o związkach języka i schizofrenii*; Jolanty Panasiuk: *Gdzie w mózgu mieszka słowo?*; Natalii Prokopowej: *Rosyjskie teatralno-pedagogiczne technologie w praktyce logopedycznej*; Ewy Hrycyny: *Zaburzenia semantyczne i pragmatyczne u dzieci w wieku przedszkolnym*; Małgorzaty Rutkiewicz-Hanczewskiej: *O języku w kontekście afazji*; Piotra Markiewicza: *Ocena funkcji językowych w zabiegach kraniotomii z wybudzeniem*; Moniki Obrębskiej: *Styl mówienia w schizofrenii*; Ewy Jarmołowicz-Nowikow: *Czego uczymy się o języku i o sobie samych, badając gesty?*. Spośród innych

⁵ Klub J w Olsztynie działa z inicjatywy Z. Bogdanowskiej od stycznia 2007 r. we współpracy z Ogólnopolskim Stowarzyszeniem Osób Jąkających się OSTOJA, Polskim Związkiem Logopedów i Centrum ARKA Fundacji FROGOS, w którym pomoc i wsparcie mogą znaleźć osoby doświadczające jąkania, gielkotu z województwa warmińsko-mazurskiego.

wykładów otwartych organizowanych na logopedii warto wymienić wystąpienie profesora Stanford University School of Medicine oraz San Francisco Conservatory of Music Krzysztofa Izdebskiego: *Zawodowe zaburzenia głosu – The Professional Voice* oraz Stanisława Grabiasa: *Język w diagnozowaniu umysłu. Terapia logopedyczna a poznawcza i interakcyjna funkcja języka*.

Z powołaniem kierunku związana jest również organizacja Ogólnopolskiego Konkursu na Najtrudniejszą Lingwołamkę i Skrętacz Języka. Jego pomysłodawczynią jest Magdalena Zaorska. Konkurs od dziesięciu lat związany jest z olsztyńską logopedią, od ośmiu lat ma charakter ogólnopolski. Jest on adresowany do młodzieży szkół średnich oraz do studentów – wszystkich tych, którzy w przyszłości będą pracowali słowem. Celem konkursu jest zachęcenie uczestników do pracy nad estetyką słowa mówionego, jak również rozwijanie świadomości językowej oraz wyrabianie kreatywności językowej (Osowicka-Kondratowicz, Zaorska 2018). Zadanie polega na połączeniu słów skomplikowanych pod względem wymowy w ciekawy wiersz, rymowaną, wyliczaną lub innego rodzaju łamaniec językowy. Autorzy rywalizują w dwóch kategoriach – lingwołamka (maksimum 15 wyrazów) oraz skrętacz języka (minimum 50 wyrazów). W konkursie corocznie udział bierze ponad sto osób z różnych stron Polski. Nadesłane utwory ocenia jury w składzie: Magdalena Zaorska, Magdalena Osowicka-Kondratowicz oraz Monika Czerepowicka. Uroczyste rozstrzygnięcie konkursu następuje w ramach Wydziałowych Obchodów Europejskiego Dnia Logopedy. Laureaci otrzymują nagrody rzeczowe, zaś wyróżnione utwory są publicznie odczytane, a następnie publikowane na stronie internetowej, Facebooku kierunku oraz w lokalnej prasie. Planowane jest także wydanie nagrodzonych utworów w formie antologii. Konkurs corocznie odbywa się pod patronatem Polskiego Towarzystwa Logopedycznego, tegoroczny również Polskiego Związku Logopedów. Ogólnopolski Konkurs na Najtrudniejszą Lingwołamkę i Skrętacz Języka jest oryginalną inicjatywą olsztyńskiej logopedii.

Z innych projektów realizowanych w ramach kierunku warto wymienić Blog Logosfera UWM (<http://logosferauwm.blox.pl/html>) oraz profil na Facebooku (<https://www.facebook.com/logosferauwm/>). Zostały one założone w ramach zajęć ze ścieżki specjalizacyjnej komunikowanie publiczne z inicjatywy Aliny Naruszewicz-Duchlińskiej. Zawierają aktualia dotyczące olsztyńskiej logopedii oraz informacje na temat wydarzeń powiązanych z logopedią (badania i konferencje naukowe, konkursy, szkolenia itd.) oraz wiadomości popularnonaukowe, opracowane przez pracowników i studentki olsztyńskiej logopedii.

Utrwalając historię olsztyńskiej logopedii, warto wspomnieć również o organizowanym w latach akad. 2021/22 oraz 2022/23 cyklu specjalistycz-

nych szkoleń dla studentów logopedii podnoszących kompetencje zawodowe i zwiększających szanse na zatrudnienia i start na rynku pracy. Szkolenia przygotowane były w ramach projektu pt. *Program Rozwojowy Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój. Odbyło się łącznie 7 szkoleń, powtórzonych dwukrotnie w r. akad. 2021/22 oraz 9 szkoleń, w tym 4 powtórzone dwukrotnie, w r. akad. 2022/23. Szkolenia dotyczyły stosowania *Testu Rozwoju Językowego TRJ (IBE)* oraz *Baterii Testów Fonologicznych BTF IBE* (wraz z egzemplarzami testów dla każdego z uczestników), terapii miofunkcjonalnej w zaburzeniach układu orofacialnego, stymulacji traktu ustno-twarzowego, wykorzystania elementów metody werbo-tonalnej w terapii osób z zaburzeniami w komunikacji językowej; nabycia uprawnień providera metody Neuroflow wraz z rocznym dostępem do Platformy APD Medical, Integracji Sensorycznej, masażu logopedycznego i terapii manualnej kompleksu ustno-twarzowego; innowacyjnej metody elektrostymulacji w logopedii (wraz z elektrostymulatorem dla każdego uczestnika), kinesiotapingu logopedycznego, treningu karmienia, rehabilitacji głosu – terapii zaburzeń czynności głosotwórczych. Wykładowcami byli m.in. Anita Lorenc, Agnieszka Borowiec, Andrzej Senderski, Renata Borowiecka, Magdalena Kochańska, Katarzyna Wiejak, Anna Kaczyńska, Anna Parakiewicz i in. W ciągu dwóch lat zorganizowano 444 miejsca szkoleniowe. Wydziałowym koordynatorem projektu była Magdalena Osowicka-Kondratowicz.

Dzienne studia logopedyczne na UWM istnieją dziesięć lat. W tym czasie podjęto szereg inicjatyw mających na celu doskonalenie jakości kształcenia na kierunku, poszerzenie oferty dydaktycznej, umożliwienie studentom pogłębiania wiedzy i umiejętności praktycznych składających się na warsztat zawodowy logopedy. W trakcie studiów studenci przyswajają zarówno wiedzę typowo logopedyczną, związaną z diagnostyką i terapią, jak i z dziedzin, z których dorobku logopedia korzysta i bez której edukacja logopedyczna nie ma racji bytu. Uprawianie zawodu logopedy z pewnością nie jest możliwe bez gruntownego przygotowania interdyscyplinarnego. Pragnąc wyposażyć studentów logopedii w jak najszersze kompetencje, w proces kształcenia zaangażowano wielu specjalistów z zakresu nie tylko logopedii, lecz także nauk tworzących jej podstawy. Jednocześnie umożliwiono studentom uczestniczenie lub współtworzenie rozmaitych projektów i wydarzeń, wykraczających poza plan studiów. Wykładowcy i studenci olsztyńskiej logopedii regularnie uczestniczą we wszystkich działaniach naukowych i popularyzatorskich organizowanych przez UWM, podejmują też liczne inicjatywy własne, współpracują także z lokalnymi mediami. W ten sposób

wpisują się nie tylko w życie uczelni, lecz także regionu Warmii i Mazur. Wszyscy zainteresowani studenci logopedii mają możliwość udzielania się na wielu polach, wykraczających poza program kształcenia, poszerzających kompetencje zawodowe, kulturowe oraz społeczne. Przyszłość olsztyńskiej logopedii wiązać należy przede wszystkim z umacnianiem kadry naukowej, zacieśnianiem współpracy ze środowiskiem społeczno-gospodarczym regionu i środowiskiem zawodowym logopedów oraz z instytucjami zatrudniającymi logopedów, podjęciem współpracy z licznymi już absolwentami olsztyńskiej logopedii, dostosowaniem programu studiów do wymogów projektowanej ustawy o zawodzie logopedy wraz z rozporządzeniami dotyczącymi efektów kształcenia. W pracach nad wymienionymi aktami prawnymi olsztyńska logopedia obecnie aktywnie uczestniczy.

Literatura

- Biuletyn (2010): „Biuletyn Logopedyczny” nr 1.
- Emiluta-Rozya D. (2012): *Historia logopedii w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie*. [W:] *Logopedia. Wybrane aspekty historii, teorii i praktyki*. Red. S. Milewski, K. Kaczorowska-Bray. Gdańsk, s. 39–47.
- Gruba J. (2020): *Próba weryfikacji uczelni kształcących logopedów – analiza danych*. „Przegląd Logopedyczno-Pedagogiczno-Psychologiczny” 2, s. 39–51.
- Hartman E., Bartosiewicz U. (2012): *Interdyscyplinarność logopedii – szkoła wrocławska*. [W:] *Logopedia. Wybrane aspekty historii, teorii i praktyki*. Red. S. Milewski, K. Kaczorowska-Bray. Gdańsk, s. 48–53.
- Milewski S. (2012): *Trzydzieści lat kształcenia logopedów w Uniwersytecie Gdańskim*. [W:] *Logopedia. Wybrane aspekty historii, teorii i praktyki*. Red. S. Milewski, K. Kaczorowska-Bray. Gdańsk, s. 30–38.
- Naruszewicz-Duchlińska A. (2018): *Kim jest logopeda? O autoprezentacjach logopedów zamieszczanych w internecie*. [W:] *Logopedia: z zagadnień kształcenia, teorii i praktyki oraz zawodu*. Red. M. Osowicka-Kondratowicz. Olsztyn, s. 241–248.
- Osowicka-Kondratowicz M. (2016/2017): *Sprawozdanie z działalności Warmińsko-Mazurskiego Oddziału PTL w latach 2015–2016*. „Biuletyn Logopedyczny” nr 1–2(30–31), s. 237–240.
- Osowicka-Kondratowicz M. (2018): *Trzy lata kształcenia logopedów na studiach stacjonarnych w Instytucie Polonistyki i Logopedii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*. [W:] *Logopedia: z zagadnień kształcenia, teorii i praktyki oraz zawodu*. Red. M. Osowicka-Kondratowicz. Olsztyn, s. 13–32.
- Osowicka-Kondratowicz M., Zaorska M. (2018): *Otóż ciszą łącie dziś się szczyćcie, gdyż cisi szczęśliwi żną i wy też żąć idźcie – o komponowaniu lingwołamek w procesie kształcenia logopedów*. [W:] *Logopedia: z zagadnień kształcenia, teorii i praktyki oraz zawodu*. Red. M. Osowicka-Kondratowicz. Olsztyn, s. 33–42.
- Porayski-Pomsta J. (2021): *Logopedia w Uniwersytecie Warszawskim*. „Poradnik Językowy” 6, s. 7–21.
- Porayski-Pomsta J., Emiluta-Rozya D. (2018): *Logopedia warszawska. Historia i czasy współczesne*. „Studia Pragmalingwistyczne” X, s. 55–86.